

KAZDAĞLARI'NDAN SANDRAS'A TAHTACI TÜRKMEN KÜLTÜRÜNDE ESKİ TÜRK DİNİNİN İZLERİ*

Aslı ÇANDARLI ŞAHİN**

Öz

Adlarını bir zamanlar yoğun olarak meşgul oldukları ormancılık ve odun işçiliğinden alan Tahtacılar, dinî olarak Alevî; etnik olarak ise Türkmen kimliğine sahip bir topluluktur. Tahtacı Türkmenleri Anadolu coğrafyasında Kazdağları'ndan Toroslar'a uzanan kıyı şeridi ile daha iç kısımlarda; Kahramanmaraş, Kayseri ve Malatya'ya kadar uzanan geniş bir bölgede yaşamış ve yayılmışlardır. Bu geniş alan içerisinde Balıkesir ve Muğla da Tahtacı Türkmenlerin yaşadıkları yerler olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada Balıkesir'deki Tahtacı Türkmen nüfusunun en yoğun olduğu yer olan Kazdağları yöresinde yaşayan Tahtacı Türkmenlerin sahip oldukları kültürel özellikler ile Muğla Yöresinde (Çörüş, Fevziye ve Kemaliye) yaşayan Tahtacı Türkmen grupları incelenmiştir. Tahtacı kültürü canlı renkleriyle, farklı sembolleri barındıran giysileri, semahları, kanlı-kansız kurbanları ve hayatın geçiş dönemine ilişkin ritüelleri ile içerisinde ilgi çekici bir özgünlük barındırmaktadır. Geçmişten günümüze taşıdıkları geleneklerine bakıldığında, doğumdan ölüme, hayatı bir tören havasında yaşadıklarını düşünmek mümkündür. Farklı adetlerin, dini ritüellerin farklı bir zaman ve farklı bir coğrafyanın izlerini taşıdığı görülmektedir. Bu noktada Tahtacı Türkmenlerin hayatlarının her alanına etki eden inanç dünyalarının kapılarını aralamak; geçmişten bugüne taşıdıkları unsurlarda ata yurdu ve eski Türk dinine ait izleri sürmek bu çalışmanın ana amacıdır. Bu çalışmada Tahtacı Türkmen mensuplarının kendi kültürel kimliklerini nasıl ifade ettikleri, geleneklerine sahip çıkma konusundaki tavırları, kuşaklar arası kültürel aktarımı ne şekilde sağladıkları gibi sorulara cevap aranmıştır. Geçmişten günümüze muhafaza edilen gelenekler bir yana yitirilenler ve bunların neden yittiği de anlaşılmaya çalışılmıştır. Tahtacı Türkmen kültürü, eski Türk dini inancı ile ilişkileri bağlamında bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Doğaya ait unsurların oldukça önemsendiği; sevincin, duanın, şükürün, niyetin, dileğin doğa ile iç içe olunarak somutlaştırıldığı görülmüştür. Özellikle dağ tepeleri, bazı ağaçlar ya da taşlar gündelik yaşamın bir parçası olarak Tahtacı Türkmenlerin hayatındadır. Bu noktada Kazdağları'nda Sarıkız, Muğla yöresinde Eren (Çiçek) Baba öne çıkan iki manevî karakterdir. Her ikisi için de çeşitli anlatıların varlığı söz konusudur. Kazdağları ve Sandras Dağı'nda yer alan ve her yıl düzenli olarak ziyaret edilen söz konusu mevkiler paylaşmanın, birliğin, gelenekleri sürdürmenin verdiği hazzın da mekânlarıdır. Bu mekânlarda gerçekleştirilen ritüellere bakıldığında kanlı kurban geleneğinin yanı sıra çaput bağlama, saç gibi kansız kurban örnekleri ile mum yakma, eşige basmama, vb. birçok uygulamanın varlığı dikkat çeker. Tabiat kuvvetlerinin, doğaya ilişkin unsurların insan hayatının bir parçası olması meselesi bilindiği üzere İslam öncesi dönemde oldukça güçlü bir biçimde kendini gösterir. Doğadaki tüm varlıkların bir ruhunun olduğuna ve bu ruhların memnun edilmeleri gerektiğine olan inanç çerçevesinde Türkistan'ın konargöçer Türklerinde rastladığımız birçok uygulamanın yüzyıllar sonrasında Anadolu coğrafyasında bugün dahi canlı biçimde yaşatılıyor olması ilginç olmanın ötesinde, heyecan vericidir.

Anahtar Kelimeler: Tahtacı, Türkmen, Eski Türk Dini, Kazdağları, Sandras

* Bu makale, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 19/082/06/5 kod numaralı proje ile desteklenmiştir.

** Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muğla/Türkiye, aslicandarli@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0076-0064

FROM MOUNT IDA TO MOUNT SANDRAS: TRACES OF TURKIC RELIGION IN TAHTACI TURKMEN CULTURE

Abstract

Tahtacı people, who got their name from forestry and woodworking, bear the religious identity of Alevi and the ethnic identity of Turkmen. The Tahtacı Turkmen are spread widely in the Anatolian Peninsula, which includes the coastline from Mount Ida to Taurus Mountains; and the more inner sections covering Kahramanmaraş, Kayseri and Malatya. In this research, the cultural characteristics of the Tahtacı Turkmen of the region around Mount Ida and the Tahtacı Turkmen groups of the Muğla region (Çörüş, Fevziye, Kemaliye) are studied. Tahtacı culture harbors an intriguing uniqueness with its vibrant colors, clothes with different symbols, bloody and bloodless sacrifices and rituals concerning the transitional stages of life. Considering the traditions they carried over into the present, it can be thought that, from birth to death, they lead a ceremonial life. At this point, unlocking the door to their world of faith which affects every aspect of their lives, tracing the pieces of their ancestral homeland and the old Turkic religion in the elements they carried from past to present constitutes the main purpose of this research. How Tahtacı Turkmen express their identities, their attitudes towards protecting their traditions, and how they maintain the culture continuity between generations are among the questions we also seek an answer to. Tahtacı Turkmen culture is reviewed within the context of how it relates to the old Turkic religion. It is observed that elements of nature are genuinely cared about and notions such as happiness, prayer, gratitude, wish and purpose are materialized by living side by side with nature. Especially mountain tops, some trees or rocks take place in their lives as a part of their daily existence. Sarıkız at Mount Ida and Eren Baba at Mount Sandras are two prominent spiritual characters. Aforementioned locations are visited every year and they also become sources of joy by maintaining tradition, sharing and unity. The existence of various rituals besides bloody sacrifice traditions, like binding rags, lighting candles with bloodless sacrifices (such as hair), not stepping on the doorstep etc., should be highlighted. As it is well-known, the issue of forces and elements of nature being a part of people's daily lives presents itself quite strongly in the pre-Islamic era. After centuries, the fact that practices we come across in the nomadic Turkic people of Turkistan, within the framework of the belief that all beings in nature have a spirit and these spirits have to be pleased, are still well preserved and alive in today's Anatolia is not only interesting, but also exciting.

Keywords: Tahtacı, Turkmen, Old Turkic Religion, Sandras, Mount Ida

Giriş

Tahtacı kelimesi ilk zamanlar ormanlık alanda yaşayan ve ağaç kesim işleriyle uğraşan kişileri nitelerken süreç içinde etnik ve dinsel bir kimliği vurgulamaya başlamış; kendine özgü inanç sistemine sahip olan bir topluluğu ifade etmiştir (Engin, 1995: 39; Asan, 2005: 203, 210). Tahtacı kültürü dedeler aracılığıyla yürütülmektedir. Bu noktada dedelikle İslamiyet öncesi Türklerde yer alan kamlık arasında benzerlikler bulunduğunu belirtmek gerekir. Her ikisi de soya bağlıdır. İsteyen herhangi birinin kam ya da dede olabileme şansı yoktur (Eröz, 1990: 257-260). Her ikisi de inanç dünyasına bağlı ritüellerin olmazsa olmazıdır. Ne var ki, günümüzde dedelik kurumu sona erme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu, yerleşiklik ve yazılı kültüre geçişle ilişkilendirilmiştir (Kolukırık, 2010: 92-93). Yapılan işin zahmeti ve herhangi bir maddi karşılığı olmaması nedeniyle genç kuşağın ilgi göstermemesi, mevcut dedelerin ardından yetişen yeni kişiler bulunmaması, kültürün aktarımı ve devamı açısından oldukça büyük bir sorundur.

Tahtacı toplumunda belki de ilk dikkat çeken özellik karşılarındakileri, cinsiyet başta olmak üzere tüm sıfatlardan arındırılmış şekilde insan kabul etmelerinin göstergesi olan “*canlar*” hitabıdır. Türklerin erken dönemlerine bakıldığında da tercih edilen kullanımın, kişi kelimesi olduğu, erkek ya da kadını değil insanoğlunu tanımladığı görülmektedir (User, 2009).

Balikesir’de Kazdağları, Muğla’da ise Çörüş, Fevziye ve Kemaliye yerleşimleriyle sınırlı olan bu çalışma Tahtacı Türkmen geleneklerinin büyük oranda eski Türk dini ile ilişkili olduğu varsayımı üzerine kuruludur. Zira âdet ve inanmalarda yüzyıllar öncesiyle, ata yurdu gelenekleriyle olan benzerlikler dikkat çekmektedir. Örneğin; Kazdağı Tahtacıları Kurban Bayramı’na on gün kala ayı hilal şeklinde gördüklerinde; Muğla Tahtacıları ise ay tutulması sırasında havaya, aya silah atmaktadırlar. Burada esas olan gürültülü bir ses çıkarmak ve ayın serbest kalmasını sağlamaktır (Çınar, 2017: 22). Ay ve güneş tutulmaları sırasında davul, teneke, silah gibi malzemelerle gürültü çıkarmak Türklerde görülen bir uygulamadır. Ayın veya güneşin başındaki dert, bu şekilde savuşturulmaya çalışılır (Boratav, 1984: 18). Tahtacı mensuplarının ölen kişi için “ölü can” ifadesini kullanmaları, ilginç bir detaydır. İnanca göre ölen bedendir, ruh yeni yaşamına göç eder. Bu nedenle “öldü” yerine “Hakk’a yürüdü” ya da “geçindi” denmektedir (Kızıler, 2021). Ölen, kıyafetleriyle hatta yatağı yorganıyla beraber gömülmektedir. İslamiyet öncesi dönemde de ölüm bir son değil tam aksine yeni hayatın başlangıcı olarak görülmüş; bu doğrultuda ölenler giysi ve eşyalarıyla gömülmüştür (İbn Fazlan, 1995: 40; Eberhard, 1996: 94). Tahtacılar da kişi ölünce ruhunun hızlı bir şekilde dışarı çıkabilmesi için pencereler açılmaktadır (Büyüokutan Töret, 2017: 322). Bu, eski Türklerde ruhun, bedeni kuş şeklinde uçarak terk ettiği inancıyla (Orkun, 2011: 41) ilişkilendirilebilir. Tahtacılar da ölen kişinin ardından ağıt yakılması, kimsesizler için ağıtçıların bulunması söz konusudur (Şahin, 2014: 45; Yörük, 2015: 232). Göktürk Kitabelerinde de cenazede matemcilerin gelip ağladıkları bilgisi vardır (Orkun, 2011: 70). Tüm bunlar benzerlikten daha çok sürekliliği yansıtmakta; Tahtacı mensuplarının “Türk’ün özüyüz” söyleminin ya da “şamanlıktan gelen gelenekler” tariflemelerinin haklılığını ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu adetlerin yüzyılları aşarak ata yurttan günümüze ulaşabilmiş olması, Tahtacı Türkmenlerinin uzunca bir süre içe dönük ve kapalı bir toplum olarak yaşamalarının bir sonucu ve faydası olmalıdır. Tahtacı Türkmenlerinin gündelik yaşamında yer alan hemen her uygulamayı eski Türk gelenekleriyle ilişkilendirmek mümkündür (Melikoff, 2015: 119). Ancak bu çalışma; Tahtacı kültüründe yer alan dağ, ağaç, taş ile ilgili inanmaları ve bunların Eski Türk dini ile ilişkisi üzerine odaklanmıştır. Tahtacı Türkmenlerinin yaşlılarının karın ağrısına şifa olması için yaptıkları ovalama işlemi sırasında kurdukları “dağlar, daşlar, ulu gabağağlar, goca çaylar...gel çocuğumun garınının ağrısını al” cümleleri (Eröz, 1990: 366-367) eski Türk inanç dünyasından izler taşımaktadır. Türkler özellikle erken devirlerinde yer-su inancı kapsamında doğadaki her şeyin bir ruhunun olduğuna ve bu ruhların insanlara iyilik ya da kötülük verebildiğine inanmış; bu doğrultuda dağ, ağaç, su, kaya gibi varlıklara derin anlamlar yüklemişlerdir (Günay ve Güngör, 2009: 70-72).

1. Dağ Kültü Ritüelleri

Yer-su inancının en önemli unsurlarından biri dağdır. Göğe, dolayısıyla Tanrı’ya olan yakınlıkları nedeniyle kutsal sayılmışlardır. Bu noktada dağ kültürü, Gök Tanrı inancıyla doğrudan ilişkilidir. Ölenin ruhunun Tanrıya kolay ve hızlı biçimde ulaşabilmesi için ölü, dağlara gömülür (Ögel, 2010: 459; Roux,

2011: 156; Ocak, 2018: 114). Türk mitolojisinde dağlar canlı varlıklardır. Büyürler, hareket edebilirler, savaşır ve evlenebilirler (İnan, 2018: 41, 53; Günay ve Güngör, 2009: 73-75). Zaman zaman tıpkı bir insana eder gibi dağlara dua ya da beddua edildiği görülmektedir (Ergin, 2011: 31). Dağların kişileştirilmesiyle ilgili bir örneği Muğla yöresinde görmek mümkündür: anlatıya göre; Çiçek Baba Dağı, Bozdağ ve Babadağ üç kardeştir. Günün birinde Çiçek Baba, kardeşlerinden Babadağ'a söz dinlemediği için bir kaya parçası fırlatır, bu parça Babadağ'ın doruklarını parçalar. Bir diğer anlatıda; Çiçek Baba Dağı ile Atkuyruksallamaz Dağı pek iyi anlaşmamaktadır. Çiçek Baba Dağı'nın attığı bir top, diğerinin zirve kısmını yıkmış; bunun üzerine Atkuyruksallamaz Dağı, Çiçek Baba'ya "sen benden drazsın" yani büyüsun demiş ve bu nedenle de dağın adı Sandras olmuştur (Önal, 2003: 107; Çınar, 2018: 41, 51, 54).

Doğadaki tüm varlıkların bir ruhunun olduğuna inanan Türkler için kanlı ya da kansasız kurbanlarla Tanrı'nın ya da bu ruhların memnuniyetini kazanmak iyilik, bereket ve fayda elde etmek açısından adeta bir zorunluluktur. Zira Tanrı ödüllendirici olduğu kadar cezalandırıcıdır. Ölen atalar ziyaret ve kurban gibi türlü uygulamalarla memnun edilmezlerse ruhları aracılığıyla geride kalanları rahatsız edebilirler (Anohin, 1998: 416-417). Bu doğrultuda dağlar Türklerin en erken dönemlerinden itibaren kurban, adak, dua ve şükür için gerçekleştirilen türlü uygulamalara ev sahipliği yapmıştır. Günümüzde eren, ermiş, veli biçiminde ifade edilen kişilere ait olan yatırların dağlarda bulunduğu inanılması, dağlara kurban sunma törenlerinin devamını sağlamış gözükmektedir (Eberhard, 1996: 80; Bayat, 2006: 55; İnan 2018: 39-41). Böylece İslamiyet öncesi dönemdeki dağ ve atalar kültü İslami özelliklerin de etkisiyle dönüşerek Anadolu'da eren kültü biçimini almıştır (Günay ve Güngör, 2009: 85; Önal, 2003: 99, 104; Ocak, 2018: 121). Eski Türk dini kapsamında Gök Tanrıya kurban sunmak için kullanılan dağ zirveleri, Tahtacı kültüründe ana kutsalın kendisi yerine aracı (eren) vasıtasıyla ona ulaşmak esasında bir dönüşüme uğramıştır (Selçuk, 2010: 67-68). İslam öncesi dönemde Tanrı ile iletişimde aracı durumunda olan kamın bu görevini, İslamlaşmayla birlikte doğaüstü güçleriyle erenler yerine getirmiş gözükmektedir (Bars, 2018: 169). Bunun en canlı örneklerini Kazdağları'nda ve Sandras'da görmek mümkündür.

Tahtacı Türkmenler yılın belli bir döneminde dağa çıkmakta ve burada bir takım dinî uygulamaları yerine getirmektedirler. Kazdağlarında Sarıkız'ın Sandras Dağı'nda Çiçek Baba'nın makamı ziyaret edilmektedir. Evliyaların dağ ile ilişkilendirilmesi, atalar kültürünü anımsatmaktadır. Eski Türk inancında kamların çeşitli hayvan donlarına girdikleri ve bu şekilde duyup gördükleri bilinmektedir. İslami dönemde de erenlerin zaman ve mekânları aşarak seyahat edebildiklerine inanılır (Ocak, 2018: 69-72). Sarıkız ve Çiçek Baba için bu durumun varlığı, anlatılarda net gözükmektedir.

Kutsal kabul edilen yatırların ziyaret edilme zamanları normal şartlarda değişiklik gösterir, belli bir günü yoktur. İnsanlar kendi hayatlarıyla ilgili önemsedikleri bir durumun arefesinde vs. giderler. Ancak Sarıkız ve Çiçek Baba makamları için, kişisel olarak her zaman gidebilmenin yanında, belirli ziyaret zamanları vardır. Benzer biçimde İslamiyet öncesi Türklerin yılın beşinci ve sekizinci ayında dinî törenler düzenledikleri; ağustos sonunda güz bayramı yaptıkları bilinmektedir (Günay, 2009: 80). Kazdağı Tahtacıları her yıl ağustos ayının 15'inden itibaren gündelik işlerini ve teknolojinin sunduğu tüm kolaylıkları bir kenara bırakıp dağa çıkmakta ve burada aileleriyle birlikte on gün konaklamaktadır. Muğla Tahtacıları ise ağustos ayının son perşembesi Sandras Dağı'na çıkmakta ve bugünü "Eren Günü" olarak adlandırmaktadır. Her ikisi de mevcut Tahtacıların tam olarak ne zaman başladığını bilmedikleri, genel olarak "kendimizi bildik bileli" şeklinde ifade ettikleri bir uygulamadır. Dağ ziyaretlerini "Orta Asya'dan Şamanizmden gelen bir gelenek" olarak tarifleyen ve babadan gördüklerini devam ettiren Tahtacı Türkmen mensupları; kendi çocuklarının da bu geleneği sürdürecekleri umudu ve inancıyla hareket etmektedir. Bu bağlamda söz konusu ziyaretlerin ailenin tüm bireylerince gerçekleştirilmesi, çocukların bu geleneği ileriki yaşlarında sürdürmesi açısından önemlidir.

Fotoğraf 1: Sarıkız Makamı (Kazdağları)

Edremit Körfezi'nin kuzeyinde yer alan ve aşağı yukarı 1800 m. yüksekliğe sahip olan Kazdağları'nda Sarıkız'ın öldüğü yer Sarıkız Tepesi, babasının öldüğü yer Babatepe olarak adlandırılmıştır (Duymaz, 2001: 89, 99). Dağlardaki kutsal mekânların Tanrı inancıyla ilişkili bir biçimde genelde bitki örtüsü açısından fakir olduğu yönündeki tespit, Sarıkız mevki için de geçerlidir (Duymaz ve Şahin, 2008: 119).

Fotoğraf 2: Sarıkız makamında taşlara dayalı duran levha

Herhangi bir yerin sürekli bir ziyaret yerine dönüşebilmesi için zaman içinde kulaktan kulağa yayılan ve bu şekilde söz konusu yerin maneviyatını artıran anlatıların olması gerekir. Bunlar ziyaret yerinin kutsallığı ve insanların burada gerçekleştirdiği eylemlerin haklılığı konusunda bir ikna edicilik yaratma araçlarıdır (Özbolat, 2014: 128, 130). Buna göre; çok güzel olan Sarıkız'ın iftiraya uğraması üzerine babasının kızı dağa bırakması ve burada kaz otlatan kızın birtakım kerametler sergileyerek karlı dağda bahar mevsimini yaşatması, dağın zirvesinden uzanarak denizden su alması ya da tek bir hareketiyle yerden tatlı su çıkartması gibi olağanüstü durumları gerçekleştirebildiği biçimindeki anlatılar günümüzde de yöre halkı tarafından paylaşılmaktadır. En çok duyulan anlatı, bir çobanın kızı olan Sarıkız'ın iftiraya uğramasıdır (Boratav, 1984: 49, 228-229). Başka bir anlatıda Sarıkız'ın, Hz. Ali'nin mucizevi biçimde dünyaya gelen kızı olarak geçtiğini de belirtmek gerekir (Baha Said Bey, 2000: 166; Boratav, 1984: 49, 229). Dolayısıyla Sarıkız efsanesinin farklı varyantları bulunmaktadır ve anlaşılan bunlar anlatıcının etnik ve dini kimliğine göre şekillenmiştir (Duymaz, 2001: 88-102; Turan, 2002: 152-153). Bu noktada çeşitliliği bir yana, Kazdağlarını herhangi sıradan bir dağ olmaktan çıkararak kutsal bir mekâna dönüştüren etkenin, Sarıkız'a ilişkin anlatılar olduğu açıktır (Duymaz ve Şahin, 2008: 119, 124).

Fotoğraf 3: Kartalçimeni mevki konaklama alanı (Kazdağları)

Ziyarete gelenler Sarıkız mevkiinde, Kartalçimen Yaylası'nda çadırlarda konaklamaktadır. Her ailenin çadırını nereye kuracağı bellidir ve kimse diğerinin yerini almamaktadır. O kadar ki o yıl çeşitli nedenlerle Sarıkız'a çıkamayan ailenin yeri boş bırakılmaktadır. Bu uygulamanın Türkistan'daki varlığı ve konargöçerler tarafından yazılı bir kuralmış gibi uygulandığı bilinmektedir. Tahtacı Türkmenlerin gösterdikleri bu özen ve saygı aslında aile ocağı anlayışının bir yansımasıdır (Duymaz ve Şahin, 2008: 122). Her aile mutlaka kendi ocağını tütürmektedir.

Fotoğraf 4: Sarıkız makamı (Kazdağları)

Sarıkız'ın dağın zirvesindeki makamı dört yanı yığma taşla çevrili ve üst kısmı açık biçimdedir. Konaklamanın dönüşten önceki günü, Sarıkız günüdür. Tahtacı Türkmen kadınlar yerel kıyafetlerini giyerler. Sarıkız makamının bulunduğu zirveye çıkılır. Daha önce yapılmış araştırmalarda Sarıkız'a çıkacakların zirveye kırk adım kala sağ taraflarına doğru yattıkları ve sürünerek çıktıkları, aynı şekilde sürünerek indikleri aktarılmaktadır (Baha Said Bey, 2000: 170). Günümüzde, bazı kişilerin saygılarını göstermek üzere eğilerek, emekleyerek çıkabildiğinden bahsedilmişse de yaygın olan normal biçimde yürüyerek çıkılmasıdır.

Fotoğraf 5: Sarıkız makamına bez bağlama adeti (Kazdağları)

Makama girerken eşiğe basılmaması çok önemlidir. Burada niyaz gerçekleştirilir, gönülden geçen dilek, dilenir. Herhangi bir müşkilin giderilmesi, haneye huzur ve bereket gelmesi gibi amaçlar içinde belki de en sık rastlanan ziyaret sebebi; çocuk sahibi olma isteğidir. Bu, Türk kültürünün hemen her döneminde görülmüştür (Günay ve Güngör, 2009: 102). Taşlara el sürerek, bebek yeleği, emzik gibi malzemeler bırakarak bu dilek somutlaştırılmakta, dilek mumları yakılmaktadır. Tahtacılarda mum yakarak dilekte bulunma, “atalarımızın ışığı sönmedi” anlamındadır. Tahtacı mensuplarına göre inancın özü ışıktır (Kızılar, 2021). Benzer biçimde Karakoyunlu Türkmenlerinin ağaçlar etrafında mum yakarak törensel bir uygulama gerçekleştirdikleri bilinmektedir (Ocak, 2018: 134).

Fotoğraf 6: Sarıkız makamındaki bez parçaları, emzik ve mum gibi eşyalar (Kazdağları)

Adak ve kurban, ziyaretin temelini oluşturmaktadır (Boratav, 1984: 123-124). Türkler kurbanlarının Gök Tanrı'ya canlı ulaşacağına inanmışlardır (Roux, 2011: 250). Tahtacı Türkmenlerinin ve aslında genel olarak Alevi inanç mensuplarının kurban kesmek yerine “tığlamak” ifadesini kullanmaları bu inançla ilişkilendirilmektedir (Eröz, 1990: 296; Arslan, 2017: 54). Türk kültüründe kurban boynuzlarının evlere ya da ağaçlara asılabildiği bilinmektedir (Tanyu, 1986: 87). Kazdağları Tahtacılarının kurbanın sağ ön bacağından kıkırdak kemiğini çıkararak evin tavanına asması, günümüzde terk edilmiş adetlerden biridir. Dileği bir yıl içinde gerçekleşen kişi, tekrar gelerek kurban kesmelidir. Günümüzde insanların kurban kesmektense yanlarına et alıp gitmelerini de adetlerin giderek değiştiğine ilişkin bir örnek olarak belirtmek gerekir. Etin mutlaka pişirilerek ve hep birlikte yenmesi önemlidir. Tahtacı Türkmenlerinin yaşamı, paylaşım esaslı üzerine kuruludur. Zira yeme-içme ile ilgili tüm uygulamalar birlik beraberlik içinde gerçekleştirilmektedir. Neredeyse sürekli biçimde bir sofraya kurma durumu bulunmaktadır. Yemekle ilgili noktada Türk kültüründeki ülüş kavramı hatıra gelmektedir. Bilindiği üzere orun ve ülüş, kişinin sosyal ve siyasi statüsünün görünürlüğünü sağlayan araçlardır. Bir paylaşım ve bu paylaşımın hiyerarşisi söz konusudur (İnan, 1998a: 241-254). Tahtacı Türkmenlerinin kurban ve cem ile ilgili yeme içme uygulamalarında bu hiyerarşiyi görmek mümkündür (Yetişen, 1986: 67-73, 78, Eröz, 1990: 113, 303). Ete eşlik eden içecek rakıdır ve “dolu” adıyla ibadetin bir parçası olarak algılanmaktadır. Türklerde rakı bir tür kansız kurbandır (Eröz, 1990: 314; İnan, 1986: 54-55, 62; Türkdogan, 2006: 114-115). Yine börek gibi hamur işleri, çerez ve meyve Kazdağı konaklamalarının olmazsa olmazlarıdır ve adak yerine geçer. Aynı günün akşamı çadır bölgesinde toplu ibadet için hazırlanan alanda, hiçbir şekilde dışarıdan birinin katılmasının mümkün olmadığı bir dinî tören gerçekleştirilir, semahlar dönülür (Turan, 2002: 152-153).

Fotoğraf 7: Cılbak Baba makamı (Kazdağları)

Sarıkız gününün ardından Cılbak günü gerçekleşir. Önceleri Sarıkız'dan Cılbak Baba'ya geçerken uğranılarak niyazda bulunulan İkrar (Kırklar) Samahı Türbesi günümüzde unutulmuş durumdadır (Kahyaoğlu, 2011: 55). Cılbak Baba türbesi, o alana askerî bir merkezin kurulmasıyla bir miktar aşağı taşınmış ama bu durum, inanç uygulamalarını etkilememiştir. Türkler için kutsal sayılan bir mekânda gerçekten bir mezarın olması ya da olmaması önemli değildir. Önemli olan inanç kısmıdır. Türlü anlatılarla desteklenen kutsal inancı, orada çeşitli dinî ritüeller yapmak için yeterlidir (Köse ve Ayten, 2010: 21). İnanışa göre; ata ruhu dağdadır, onun mekânı o dağdır (Esin, 2001: 37-38). O gün kesilen kurbanlar, dağıtılan meyve ve çerezler Cılbak Baba adına dağıtılmaktadır (Kahyaoğlu, 2011: 55).

Geçmişte sadece Kazdağları Tahtacılarının değil tüm Ege bölgesi Tahtacılarının katılımıyla gerçekleşen Sarıkız ziyaretleri o kadar önemli sayılmış ki, hac olarak nitelenmiştir. Yedi yılda bir mutlaka buraya gelerek kurban tıglamak gerekmektedir. Herhangi bir sebeple gelemeyecek olanlar yerlerine bir vekil tayin etmek ve adağını bu şekilde dedeye ulaştırmak durumundadır. Bunu yerine getirmeyenler yol düşkünü sayılmıştır (Baha Said Bey, 2000: 169; Boratav 1984: 228). Kazdağları Tahtacılarının Sarıkız'a ilişkin olarak yaptıkları tek şey Sarıkız makamı ziyareti değildir. Belediyenin de katkısıyla Kavurmacılar Köyü'nde her yıl düzenli olarak Sarıkız hayrı yapılmakta, nohut-pilav türünden yemekler dağıtılmaktadır. Bu gerçekleşmediği takdirde bir zorluk yaşanacağına inanılmaktadır (Turan, 2002: 155).

Günümüzde Kazdağları Tahtacı Türkmen mensuplarından çeşitli nedenlerle Sarıkız makamına çıkamayacak olanlar, ulaşımı daha kolay olan ve yerleşim birimlerine yakın bir noktada bulunan Kapanca Mevkiine gitmekte, ibadet ve uygulamalarını orada yerine getirmektedir.

Fotoğraf 8: Kapanca Mevkii konaklama (Kazdağları)

Aslında daha önceleri gittikleri yer Eybek Dede makamıdır. Ne var ki, ulaşımın çok zor olması ve su bulunmaması gibi nedenlerle bu tepenin aşağı kısmında çam ağaçlarının arasında yeni bir makam oluşturulmuş ve korunaklı anlamında Kapanca Dede olarak adlandırılmıştır (Kahyaoğlu, 2011: 54).

Fotoğraf 9: Kapanca yatır (Kazdağları)

Burada da çaput ve bez parçası bağlama âdeti gerçekleştirilmektedir. İçeri girerken eşiğe basılmadan girilmesi çok önemlidir.

Fotoğraf 10: Kapanca'da mum yakma ve niyaz (Kazdağları)

Mum yakarak dilekte bulunma (herkes yanında sadece bir mum getirmektedir. Duada, dilekte de bir kanaatkarlık söz konusudur), niyaz, adak ve kurban söz konusudur. Kavun, karpuz, üzüm gibi meyveler adak olarak dağıtılmakta; kahve pişirilip içilmektedir. Araştırma sırasında önümüze getirilen meyveler, “bu bizim adağımızdır” denilerek ikram edilmiştir.

Fotoğraf 11: Yatır temsilleri (Çamcı)

Köy içindeki farklı noktalara yatırların temsillerinin yapılması ve yanlarından geçerken de bunlara niyaz edilmesi, yatırların Tahtacılar için öneminin bir göstergesidir. Sabah ilk iş bu yatır temsillerine gidilmektedir. Perşembe akşamları (buna cuma akşamı denir) yatır ziyareti yapıp mum yakılması ve gelip geçenlerin yiyip hayır duada bulunması için yatır başına yiyecek bırakılması adettir (Kahyaoğlu, 2011: 50-51). Türk kültürünün erken dönemlerinde de benzer biçimde mezarların yanına kıymık ve et bırakıldığı bilinmektedir (Barthold, 1998: 365).

Muğla yöresi Tahtacıları da yüce bir dağ başını ziyaret mekânı olarak belirlemişlerdir. Batı Torosların bir parçası olan Sandras Dağı, 2.295 metre yüksekliğinde bir zirveye sahiptir. Burası, söz konusu mevkide yattığına inanılan erenin adıyla Çiçek Baba ya da Eren Dağı olarak da bilinmektedir ki, bu Türklerin dağları kişileştirmesine bir örnek olarak gösterilebilir. Erene, Çiçek Baba denmesiyle ilgili; çiçek hastalığına yakalandığı ya da çiçekleri çok sevdiği için bu adı aldığı söylenmektedir (Önal, 2003: 107). Anlatıya göre Horasan'da medrese eğitimi alan yetmiş iki erenin fırlattığı asalar Anadolu, Balkanlar ve Ortadoğu'nun farklı bölgelerine düşer. Bu andan itibaren erenlerin asalarına doğru olan manevi yolculukları başlar. Sandras'ın zirvesine düşen asası için Horasan'dan yola çıkan Çiçek Baba, böylelikle Sandras'a ulaşmış ve dağın zirvelerini yurt tutmuştur. Çiçek Baba'nın evine her gün sofranın hazır geldiği, eşinin bunu kimseye söylememesi gerektiği halde söylediği ve bu nedenle de duvarda asılı olan ok ve yayın (bir diğer anlatımda şiş ve bıçak) kendiliğinden Çiçek Baba'nın eşini vurduğu rivayet edilir. Sırrın açıklanmasıyla Çiçek Baba'nın ermişliği ortaya çıkmış; zaptiyeler eşinin ölümü nedeniyle Çiçek Baba'yı alıp götürürken kendisinden ermişliğiyle ilgili bir kanıt istemişlerdir. Bunun üzerine Çiçek Baba Ağla Köyü'nde ulu bir ağacı eğerek gölgelik yapmış, hazır bir sofranın gelmesini sağlamış ve su çıkarmıştır. Ardından da mezarının, asasının bulunduğu yere yapılmasını isteyerek elindeki asayı fırlatmış ve ortadan kaybolmuştur (Önal, 2003:

107-108). Başka bir anlatı; Çiçek Baba ve yanındakilerin düşmanı sürerek günümüzde mezarın olduğu yere kadar ulaştıkları, gece pusuya düşerek şehit oldukları yönündedir (Çınar, 2018: 52).

Fotoğraf 12: Kartal Gölü (Sandras)

Ziyarete gelenler Kartal Gölü civarında toplanmakta, bu alanda konaklamakta ve buradan eren mezarına yürümekte, buna da eren yürüyüşü denmektedir.

Fotoğraf 13: Çiçek Baba makamı (Sandras)

Çiçek Baba'nın mezarı olduğuna inanılan alan 34,20 metre uzunluğunda ve 3,10 metre enindedir. Dolayısıyla normal bir insan boyutundan oldukça büyüktür. Yöre halkı bu durumu mezarın kenarlarında yer alan ve sayıları dokuz olan büyük taşları kanıt göstererek Çiçek Baba'nın yanındakilerle birlikte gömüldüğü, burada dokuz adet mezarın bulunduğu şeklinde açıklamakta ve buraya bu nedenle ermiş kişiler yatağı dendiğini belirtmektedir (Önal, 2003: 105).

Fotoğraf 14: Çiçek Baba'ya bez bağlama ve çorap bırakma adeti (Sandras)

Türk kültüründe ziyaret geleneği içerik olarak benzer özelliklere sahiptir. Herhangi bir dileğin olması için dua ya da olduğu için şükür, kurban, çaput bağlama, etrafta dönme gibi uygulamalar gözlenmektedir (Yaman, 2005: 29, 33). Yapılacaklar bellidir ve insanlar bunların yapılması durumunda dileklerinin kabul olacağına inanmakta, gerektiği biçimde davranarak manen kutsala daha da yakınlaşmaktadır (Köse ve Ayten, 2010: 57-58; Özbolet, 2014: 132). Çiçek Baba'ya çıkıldıktan sonra mezarı etrafında üç veya yedi kez

dönülür. Benzer biçimde İslamiyet öncesinde hakanın da atı üzerinde tepe etrafında döndüğü, Gök Tanrıya kurban sunduktan sonra tekrar döndüğü belirtilmiş ve bu dönme hareketi “göğün turunu yapmak” biçiminde adlandırılmıştır (Roux, 2011: 156). Çiçek Baba mezarının etrafı döndüldükten sonra niyaz edilir, mezar etrafındaki taşlara bez bağlanıp dilek dilenir. Eren mezarına buğday saçılması, ekmek ya da çocuk çorabı bırakılması gibi uygulamalar söz konusudur. Ardından kurban kesilir. Kesilecek olan hayvanın da mezar etrafında döndürülmesi adettir (Önal, 2003: 106; Çınar, 2018: 50). Hayvan bölünmeden bir bütün olarak pişirilir. Adak sahibinin niyetinin, duasının bölünmeden kabul edilmesi için bu, gereklidir (Çınar, 2018: 51). Kurban merasimi sırasında kemiklerin kırılmamasına ya da gelişigüzel herhangi bir yere atılmamasına çok dikkat edilir (İnan, 1986: 59, 62,101). Zira Türk kültüründe ruhun kanda, kemikte olduğu inancı bulunmaktadır (Eröz, 1990: 293-295; Roux, 2014: 62). Ölümler kemiklerden tekrar canlanacaktır (Eröz, 1990: 297-298, 301; Eliade, 2018:211). Bu nedenle kurban kemikleri eklem yerlerinden ayrılmakta ya da hiç bölünmeden bütün olarak pişirilmektedir. Çiçek Baba'dan toprak ya da taş alınması adettir. Bunun bereket bolluk getireceğine; kazadan, beladan, kötülükten koruyacağına inanılır. Askere gidecek olan gençlerin eren makamından aldıkları az miktar toprağı askerlik süresince yanlarında taşıdıkları ve dönüşte geri bıraktıkları belirtilmiştir. Bu, erenin koruyuculuğuna olan inancın göstergesidir (Önal, 2001: 168; Önal, 2003: 107; Çınar, 2018: 49).

Türklerde dağ, vatan olarak algılanmış; taşlara ve ağaçlara yüklenen anlamlarla birleşince her şeyi ile kutsal olan bir mekân algısı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla taş ve ağaç kültü ile iç içe geçmiş ve birlikte bir bütün oluşturmuştur (Bayat, 2006: 47-48, 50).

2. Taşla İlgili İnanmalar

Türklerde; dağlar üzerinde özellikle yol kenarlarında ibadetlerin gerçekleştirilmesi ve aslında saygı göstergesi olarak taşların üst üste yığılmasıyla oluşturulan küçük tepelikler çokça bulunmuş ve bunlar obo olarak adlandırılmıştır (İnan, 1998b: 615). Buralar, yanından geçen herkesin bir bez parçası, taş ya da bir tutam at kılını adak olarak bıraktığı, kurbanlar kestiği, dilekler dilediği taş yığınlarıdır (Alyılmaz, 1999: 26-27).

Fotoğraf 15: Sarıkız makamında taş dizme (Kazdağları)

Kazdağları'nda Sarıkız mevkiinde taşları üst üste koyup sıralayanlar olduğu gibi, Sarıkız makamındaki taş yığını üzerine bir taş bırakanlar da bulunmaktadır. Benzer biçimde Çiçek Baba ziyaretinde de taş dizilmekte, dua edilmektedir. Hatta toplanan çakıl taşları dua ve dilekle mezarın etrafındaki taşların üzerine atılmaktadır.

Kazdağları'nda Şah Taşları denilen taşların bardak büyüklüğünde bezekli taşlar olduğu belirtilir. Taşların, Mekke'den geldiği ve onları ziyaret etmenin hacca gitmek kadar sevap olduğu yönünde bir inanışın bulunduğu bildirilmiştir (Boratav, 1984: 229). Taşların Şah İsmail'in halifelerinin 1500'lü yıllarda yöreye yaptığı ziyaret sırasında gerçekleştirilen Cem'den kaldığı ve bu nedenle kutsal kabul edildiğine yönelik bir görüş de bulunmaktadır (Kahyaoğlu, 2011: 55, Kahyaoğlu ve Çetin, 2017: 56). Cılbak Baba ziyaretinin ardından gerçekleştirilen Düden Yaylası'ndaki Üç Taşlar ziyareti ve kurban merasimi (Boratav, 1984: 229) günümüzde uygulanmamaktadır.

Sarıkız makamı yakınında bir yeşim taşının bulunduğu, kimi zaman buradan yeşil bir ışığın yükselip yarılları dolaştığı biçiminde bir anlatı vardır (Turan, 2002: 155). Etrafı taşlarla çevrili kutlu bir taşın varlığı belirtilmişse de (Tanyu, 1968: 108, Balcıoğlu 1937'den) bölgede kutsal bir taş bulunmadığı, bunun turist çekmek için kullanılan bir yöntem olduğu yönünde görüş bildirenler de olmuştur (Tanyu, 1968: 109).

Taşla ilgili bir başka rivayete göre; Sarıkız'ın otlattığı kazlar aşağı köylere inip de oradakilere rahatsızlık verince Sarıkız keramet göstermiş; eteğindeki taşları yere saçmış ve bunlar da yeme dönüşmüştür (Turan, 2002: 155). Kazdağları'nda yatırdan taş ya da toprak gibi parçalar alınması durumunda o kişinin zarar göreceğine inanılır. Şah taşları yatırından taş alıp sonrasında çektiği sıkıntılardan ancak taşları geri bırakarak kurtulabilenlerle ilgili anlatılar mevcuttur (Kahyaoğlu, 2011: 50). Yine Sarıkız ziyareti sırasında taşlara renkli çaputlar, bez parçaları bağlandığı, kâğıtlara yazılmış ya da çizilmiş dileklerin taşların arasına sıkıştırıldığı gözlemlenmiştir. Altından uğur böceği çıkması umularak taş kaldırmak ve çıkarsa da bunu, dileğin gerçekleşeceğine yormak adettir. Herhangi bir ermişin makamına bez bırakma âdetinin “ben buraya geldim, sen de benim dileğimi kabul et” manasında olduğu belirtilmiştir (Önal, 2001: 168; Turan, 2002: 155; Kızıler, 2021).

3. Ağaçla İlgili İnanmalar

Ağacın Tahtacı Türkmen kültüründeki önemi her şeyden önce ata mesleklerinin, adlarını aldıkları meşguliyetlerinin ağaç işçiliği olması ile ilgilidir. İslamiyet öncesi dönem Türk inançlarında olduğu gibi ağaçların da bir ruh taşıdığı, ağaçlara zarar verenlerin türlü felaketlere uğrayacağı inancının hâkim olduğu görülmektedir. Tahtacı Türkmenler ulu ağaçların kesilmesini iyi saymazlar. Herhangi bir ağacı kesmeleri gerektiğinde okudukları bir duayla adeta ağaçtan af diledikleri gibi kesim işleminin Muharrem ayı ve salı günleri dışındaki bir zamanda yapılmasına özen gösterirler (Eröz, 1990: 374). Ağaç kesmenin hoş karşılanmaması durumu tarihi dönemde de mevcuttur. Örneğin Karakoyunlularda ağaca zarar vermenin yasak olduğu bilinmektedir (İnan, 1986: 62).

Türklerde ağaç kökleri aracılığıyla yeraltı, gövdesiyle yerüstü ve dallarıyla da gökyüzüyle bağlantısı olabilen bir varlık olarak algılanmıştır. Yeraltı ile yerüstü arasındaki iletişimi, ölen ataların geride kalanlarla bağımlı sağladığı gibi yine yerüstündekilerin de tanrı ile olan bağımlı somutlaştırmaktadır (Eliade, 2018: 338-339; Ergun, 2004: 17-18). Kutsal kabul edilen ağaçla, Tanrı inancı arasında kurulan bir bağ vardır. Tanrının tekliği, sonsuzluğu, yüceliği ağaçla sembolize edilmiştir (Ergun, 2004: 346-374). Dolayısıyla Türkler tarafından önem arz eden, ağacın ifade ettiği anlamlardır (Boratav, 1984: 53-54; Günay ve Güngör, 2009: 78). Türklerin Hunlardan itibaren kutsal saydıkları ağaçlar etrafında merasimler gerçekleştirdikleri, kendileri için önemli olan birçok olayın halli için ağacın aracılığına başvurdukları bilinmektedir (Roux, 2011: 154-155). Örneğin; çeşitli Türk boyları kayın ağaçlarının yanından geçerken işlerinin yolunda gitmesi dileğiyle bu ağaca çaput bağlamışlardır (İnan, 1998c: 257). Tahtacılar için de kutlu sayılan ağaçların bulunduğu ve insanların herhangi bir müşkileri için bu ağaçlara çaput bağlayarak niyetlerini diledikleri tespit edilmiştir.

Fotoğraf 16: Kapanca Mevkiinde bez bağlanmış ağaçlar (Kazdağları)

Çaput bağlama geleneği genel olarak türbe ve yatırlarda, bunların yakınında bulunan taşlar ya da ağaçlarda görülmektedir (Gökbel, 1996: 176). Bu durumda o ağaca bağlanan çaput ya da ipin sığınmak anlamı taşıdığı düşünülebilir (Kalafat, 2010: 122). Bu bez parçası, Tanrıya ulaşmak için bir araçtır (Ergun, 2004: 312, 387). Dileğinin gerçekleşmesini isteyen kişi, yaptığı bu sembolik eylemle dileğinin kabulü olasılığını, arttırmaktadır. Ağaçlara bez bağlama adeti, ölen kişi için dikilen ağaca eşyalarının asılması uygulamasıyla da ilişkilendirilmiştir (Gürsoy, 2012: 48). Türkistan'dan, Anadolu'ya taşınan bu gelenek aslında doğada bulunan her şeyin bir ruhunun olduğu inancıyla ilişkilidir. Buna göre dağ, orman, ağaç ve su

ruhları kanaatkar ruhlardır ve onları kanlı kurbanla ihtiyaç duymadan da bir kumaş parçası ya da at kılıyla memnun etmek mümkündür (İnan, 1962: 39-40). Bu noktada çaput bağlama uygulaması, kansız kurbandır.

Türkler tarafından kutsal kabul edilen ağaçların bir kısmı türbe ve mezar etrafında yer alırken herhangi bir mezar olmadığı halde sadece kendi varlığıyla ağacın kutsal kabul edildiği durumlar da bulunmaktadır. Her iki örneği Muğla Tahtacı Türkmen kültüründe görmek mümkündür. Çörüş'te yaşamakta olan Tahtacılar Bekhasan Türbesi yanındaki zeytin ağacına büyük önem verir ve ağaca çaput bağlar.

Fotoğraf 17: Eren Ağacı (Fevziye)

Fevziye Mahallesi'nde ulu pınar ağacı kutsal kabul edilmekte ve dallarına çaput bağlamak sureti ile dilekte bulunanların ziyaretine uğramaktadır. Bu ağacın etrafında herhangi bir yatır ya da türbe bulunmamakta, ağacın kendisi “eren ağacı” biçiminde adlandırılmaktadır. Kutsiyeti, ağacın ululuğundan ileri gelmektedir. Kurban kesme törenleri ya da *hidirellez* kutlamaları bu ağacın etrafında gerçekleştirilmektedir.

Sonuç

Kazdağları ve Sandras Dağı biri kuzey diğeri güney Ege'de sıradan birer yeryüzü şekli olmanın çok ötesinde anlamlara sahiptir. Bu dağlar eren, ağaç, taş, dağ inancı noktasında önemli ortak özellikleri paylaşmaktadır. Özgün bir topluluk olan Tahtacı Türkmenler için yatır ziyaretleri oldukça önemlidir. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar başta olmak üzere herhangi bir dilek için eren makamı ziyaret edilmektedir. Sarıkız ve Çiçek Baba ziyaretleri Tahtacıların geleneksel yapılarının sürdürülmesinde önemli bir katkıya sahiptir. Kuşaklar arası aktarımın en güçlü yaşandığı yerlerdir. Gerek Kazdağlarındaki gerekse Sandras Dağındaki uygulamalara bakıldığında İslamiyet öncesi dönemin yer-su inancının izleri olarak dağ, ağaç, taş gibi doğa unsurlarının kutsal kabul edildiği, yatır ziyaretlerinin atalar kültürünün bir uzantısı olduğu görülmektedir. Dağ kültürü ve atalar kültürünün iç içe geçtiği; dağ kültürünün eren kültürü biçiminde bir dönüşüme uğradığı söylenebilir. Eşiğe basmama, çaput bağlama, kanlı kansız kurban sunma uygulamaları, geleneksel Türk dinine dayanmaktadır. Bu noktada Tahtacı Türkmen kültürünün sahip olduğu zenginlik aslında Türkistan'dan devralınan mirasın bir yansımasıdır. Türlü adet ve uygulamaların farklı coğrafyaları, yüzyılları aşmış günümüze ulaşmış olması; kültürel mirasın korunması noktasında oldukça değerlidir.

Değişen yaşam koşulları gereği gençlerin şehir dışına gitmesi, geleneği bilen ve sürdüren yaşlıların hayatlarını kaybetmesiyle bazı uygulamalarda eskiye göre değişiklikler olmuştur. Genç nesile geleneklerin sürdürülmesi konusunda gerekli olan bilinç ve hassasiyetin kazandırılması için yerel yönetimlerin de konuyu gündemlerine almaları ve bu kültürel zenginliğin korunması için çaba göstermeleri yerinde bir karar olacaktır.

Sonnotlar

1. Bazı bilgi ve fotoğrafların tarafıma ulaşmasındaki aracılığı için Enes Girgin'e çok teşekkür ederim.

Kaynaklar

- ANOĞİN, A.V. (1998), “Altay Şamanlığına Ait Maddeler.” (Çev. Abdülkadir İnan), *Makaleler ve İncelemeler C. I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 400-453.
- ARSLAN, Y. (2017), “Türkistan’dan Tunceli’ye Kurban İnanç” *Milli Folklor 115 (2017/29)*: 51-62.
- ASAN, V. (2005). Tahtacı Kimliği ve Tahtacı İnanç Merkezleri, *Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu I Bildiriler ve Müzakereler*, Isparta.
- BAHA SAİD BEY (2000), *Türkiye’de Alevî-Bektaşî, Ahi ve Nusayrî Zümreleri* (Haz. İsmail Görkem), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BARS, M. E. (2018), “Şamanizmden Tasavvufa Şamandan Sufi/Veliye Değişim/Dönüşümler”, *Türkbilgi* (36), 167-186.
- BARTHOLD, W. (1998), “Türklerde ve Moğollarda Defin Merasimi Meselesine Dair” (Çev. A. İnan), *Makaleler ve İncelemeler C. I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 362-386.
- BAYAT, F. (2006), “Türk Mitolojisinde Dağ Kültü”, *Folklor Edebiyat*, 12(46/2), 47-60.
- BORATAV, P. N. (1984), *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- BÜYÜKOKUTAN TÖRET, A. (2017), *Muğla Alevi Türkmen Kültürü*, Konya: Kömen Yayınları.
- ÇINAR, A. A. (2017), *Muğla Halk İnanışları*, Muğla: Muğla Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- ÇINAR, A. A. (2018), *Muğla İnanış Merkezleri (Erenler/Ziyaret Yerleri)*, Muğla: Muğla Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- DUYMAZ, A. (2001), “Kaz Dağı ve Sarı Kız Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 88-102.
- DUYMAZ, A. ve ŞAHİN, H. İ. (2008), “Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç ve Ocak Kültü Üzerine İnanış ve Uygulamalar”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11(19), 116-126.
- EBERHARD, W. (1996), *Çin’in Şimal Komşuları* (Çev. Nimet Uluğtuğ) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ELİADE, M. (2018), *Şamanizm*. (Çev. İsmet Birkan), Ankara: İmge Kitabevi.
- ENGİN, İ. (1995), “Akçaeniş Tahtacılarında Ölü Gömme Geleneği”, *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 37-44.
- ERGİN, M. (2011), *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- ERÖZ, M. (1990), *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ERGUN, P. (2004), *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- ESİN, E. (2001), *Türk Kozmolojisine Giriş*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- GÖKBEL, A. (1996), “Anadolu’da Yaşayan Halk İnanışlarından Çaput Bağlama ve Nazar”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 173-186.
- GÜNAY, Ü. ve GÜNGÖR, H. (2009), *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- GÜRSOY, Ü. (2012), “Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (61), 43-54.
- İBN FAZLAN (1995), *Seyahatnâme*, (Çev. Ramazan Şeşen), İstanbul: Bedir Yayınevi.
- İNAN, A. (1962), *Hurâfeler ve Menşeleri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- İNAN, A. (1986), *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İNAN, A. (1998a), “Orun” ve “Ülüş” Meselesi I-Mevki –Orun Hukuku, *Makaleler ve İncelemeler C. I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 241-254.

- İNAN, A. (1998b), “Oba, Obo Sözlere Hakkında”, *Makaleler ve İncelemeler C I.*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 614-616.
- İNAN, A. (1998c), “Türk Boylarında Dağ, Ağaç (Orman) ve Pınar Kültü”, *Makaleler ve incelemeler C II.*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 253-259.
- İNAN, A. (2018), *Eski Türk Dini Tarihi*, Ankara: Altınordu.
- KAHYAOĞLU, S. (2011), “Edremit Yöresinde Yatırlar ve Yatır İnancı”, *Uluslararası Kazdağları ve Edremit Sempozyumu Bildiriler ve Özetler*, Edremit: Edremit Belediyesi Kültür Yayınları, 49-59.
- KAHYAOĞLU, S. ve ÇETİN, N. (2017), “Maraş'ta Ağaçeriler ve Hatıraları”, *Uluslararası Selçuklu Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri, C. II.*, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 50-62.
- KALAFAT, Y. (2010), *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- KOLUKIRIK, S. (2010), “Mekân, Kültür ve Kimlik: Isparta Tahtacılarında Mekânın Sosyal Anlamı”, *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World Of Turks* 2(2), 87-100.
- KÖSE, A. ve AYTEN, A. (2010), *Türebeler Popüler Dindarlığın Durakları*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- MELİKOFF, I. (2015), *Uyur İdik Uyardılar Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları* (Çev. Turan Alptekin), İstanbul: Demos Yayınları.
- OCAK, A. Y. (2018), *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim.
- ORKUN, H. N. (2011), *Eski Türk Yazıtları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖGEL, B. (2010), *Türk Mitolojisi C II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÖNAL, M. N. (2001), “Hoca Ahmet Yesevi Tesirindeki Muğla Erenleri”, *I. Türk Dünyası Lehçe ve Edebiyatları Sempozyumu Bildirileri*, Muğla: Muğla Üniversitesi Yayını, 167-183.
- ÖNAL, M. N. (2003), “Dağ Kültü, Eren Kültü ve Şenliklerinin Muğla'daki Yansımaları”, *Bilig*, (25), 99-124.
- ÖZBOLAT, A. (2014), “Kutsallaşma Sürecine Tipolojik Bir Yaklaşım: Ziyaret Fenomeni Örneği”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (70), 121-138.
- ROUX, J. P. (2011), *Türklerin ve Moğolların Eski Dini* (Çev. Aykut Kazancıgil), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- ROUX, J. P. (2014), *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*. (Çev. Lale Arslan Özcan), İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- SELÇUK, A. (2010), “Dede Mezarındaki Sır: Ziyaret Fenomeni ve Kutsalın Tezahürleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (56), 61-72.
- ŞAHİN, H. İ. (2014), “Ölüm ve Ayin İlişkisi Bağlamında Kazdağı Tahtacı Türkmenlerinin Ağıt Geleneği Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akademik Kaynak* 2(4), 39-54.
- TANYU, H. (1968), *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- TANYU, H. (1986), *İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- TURAN, F. A. (2002), “Sarıkoz Efsanesi ve Sosyal Kültürel Tesirleri”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (22), 149-162.
- TÜRKDOĞAN, O. (2006), *Alevi-Bektaşî Kimliği Sosyo-Antropolojik Araştırma*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- USER, H. Ş. (2009), *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları, Söz Varlığı İncelemesi*, Konya: Kömen Yayınları.
- YAMAN, A. (2005), “Türk Dünyasında Ziyaret Kültürünün Ortak Bazı Unsurları Hakkında”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (14), 29-37.
- YETİŞEN, R. (1986), *Tahtacı Aşiretleri (Adet, Gelenek ve Göreneklere)*, İzmir: Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık.

YÖRÜKAN, Y. Z. (2015), *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*. (Haz. Turhan Yörükân), İstanbul: Ötüken.

İnternet Kaynakları

KIZILER, İ. (2021), “Yatır Ziyaretleri Üzerine Söyleşi”, *Gülümser Kaya İle Tahtacı Yurdundan*.
<https://www.youtube.com/watch?v=P8542KEkKo4> (Erişim: 22.01.2022)